

BİLECİK İLİNDE ŞEKERPANCARI TARIMI*

Dr. E. Murat ÖZGÜR**

Coğrafi özellikleri bakımından Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege bölgeleri arasında bir geçiş sahası niteliği taşıyan, yaklaşık 4300 km² yüzölçümlü Bilecik ili arazisinin % 31'lik bölümünden tarım alanı olarak faydalanılmaktadır. Bu alanın 116380 dekarı endüstri bitkileri tarımına ayrılmıştır ki, 35040 dekar ile şekerpancarı bu grup içinde, ekim alanı olarak % 30'luk bir paya sahiptir. Münavebe nedeniyle diğer tarım ürünlerinin dağılımlarında etkili olan şekerpancarı, 129 yerleşmede 5015 çiftçi ailesi tarafından ekilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Bilecik İlinde Şekerpancarı Eken Çiftçi Sayısı, Ekim Alan. Üretim ve Verim Değerleri (1987 yılı).

İLÇELER	Toplam Yerleşme S.	Ş. Pancarı Eken Yerleşme S.	Çiftçi sayısı	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)	Verim (kg /dekar)
BİLECİK (Merkez)	52	20	636	2691	8172	3037
BOZÜYÜK	45	16	638	5263	21070	4003
GÖLPAZARI	48	40	1688	12334	33032	2678
OSMANELİ	28	17	703	4287	19633	4580
PAZARYERİ	25	10	245	1001	2575	2572
SÖĞÜT	38	4	162	786	2261	2877
YENİPAZAR	25	22	979	8677	16718	1927
İL TOPLAMI	261	129	5051	35039	103461	2953

* Bu çalışmada, Doç. Dr. Mesut Elibüyük'ün "Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartografik Çizimi" isimli doktora tezinde ortaya koyduğu yöntemlerden bazıları şeker pancarı için uygulanmıştır.

** A.Ü. DTCF Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı. Ankara.

Bilecik ili şekerpancarı ekim. alanları, Adapazarı ve Eskişehir şeker fabrikalarının oldukça geniş alan kaplayan ekim alanlarının ancak % 7 sini oluşturmaktadır. İl içinde şekerpancarının dağılışı, verim, ve üretim miktarları ilçelere, hatta her bir yerleşmeye göre farklılıklar arzietmekte, dolayısıyla, bu ürünün yerleşmeler için taşıdığı değer, farklı sahalardaki ekonomikliğı ve verimliliğı değışiklikler göstermektedir. İşte bu makalede, Bilecik ili sınırları içinde kalan yerleşmelerin yarısına yakını az ya da çok ilgilendiren şekerpancarının, tarım alanları içinde ne kadarlık bir yer işgal ettiğı, birim alandan ne miktarda verim sağlandığı, bir çiftçi ailesine düşen ekim alanı ve üretim, miktarları üzerinde durularak, coğrafi etkenlerle olan ilişkilerinden söz edilecektir.

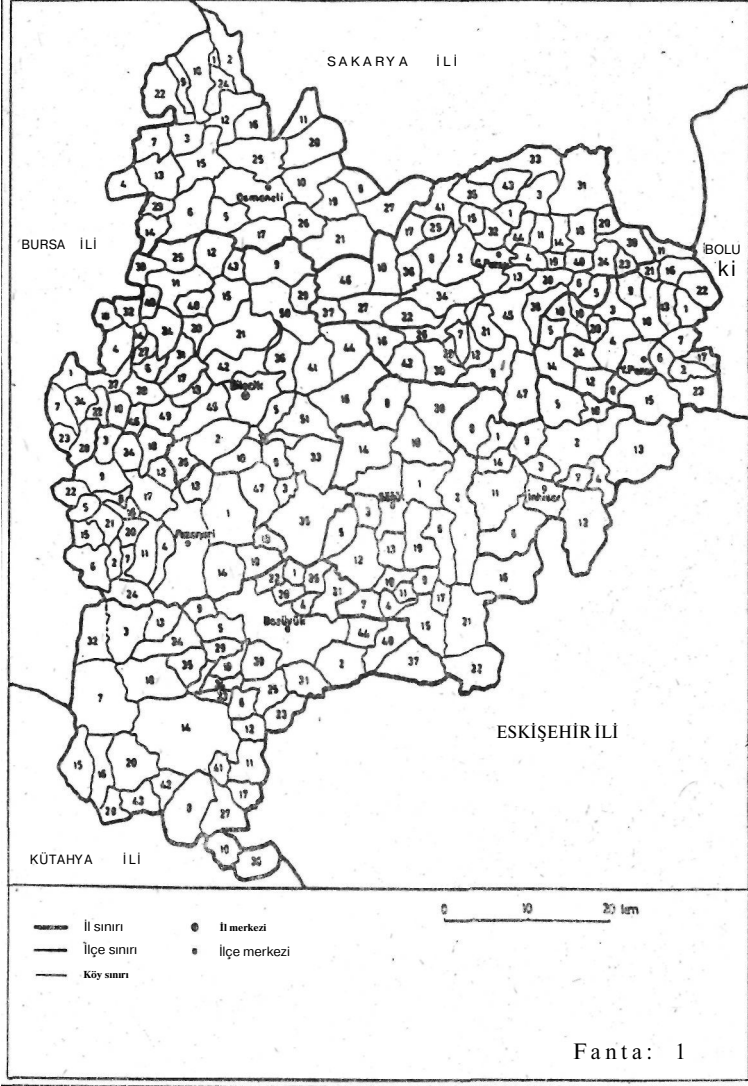
Şekerpancarının Bilecik ilinde en fazla ekildiğı ilçe Gölpazarı ilçesidir. Toplam 12334 dekar alan kaplayan ve 48 yerleşmenin sadece 8 inde ekimi yapılmayan şekerpancarı, Gölpazarı ovasında 5507 dekar (ilçe ekim alanlarının % 45'i), Kızılçay ve Akçay vadilerinde 1875 dekar (% 15) alana yayılmıştır. Bu coğrafi ünitelerdeki yerleşmelerin toplam tarım alanları içinde şekerpancarı tarımına ayrılan alanların oranı % 16'nın üzerindedir (Harita: 1-2). Diğer ekim yapılan yerlerin çoğunluğunda bu oran % 8'den azdır ki, Göldağı, Sipahi Dağlık Sahası çevresinde ise % 2'nin altında değerler gözlenmektedir (Harita: 2-3).

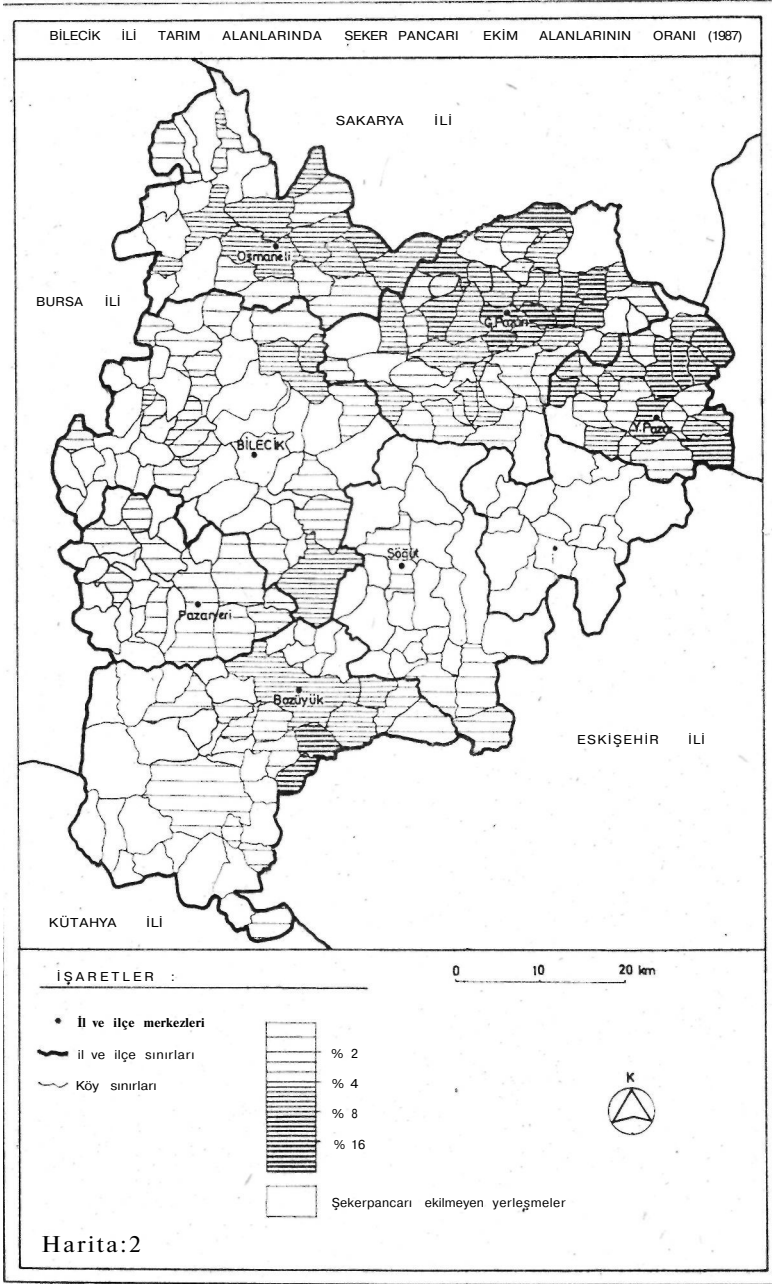
Ekim alanlarının genişliğı bakımından ikinci sıradaki ilçe, Yenipazar'dır. Burada Yenipazar deresi kenarındaki alüvyal sahada arazisi olan yerleşmeler için şekerpancarı bir değer ifade eder. Bu ilçede, 8677 dekar ekim alanının % 52 sini sözkonusu kısımda yer alan Yenipazar, Selim, Katran, Aşağı Boğaz ve Yukarı Boğaz köyleri vermektedir ve bu yerleşmelerde ekim alanları içinde şekerpancarı alanlarının oranı % 8 ile 16 arasındadır. Yenipazar havzası tabanından çevreye doğru gidildikçe şekerpancarı ekim alanlarının önemi azalır.

Bozüyük ilçesinde toplam 5263 dekarlık bir alanda şekerpancarı tarımı yapılmaktadır. Ne varki bu ürün özellikle İnönü ve Bozüyük ovalarındaki yerleşmelerde geniş alanlı ve önemlidir. İnönü ovası batı bölümündeki Kovalıca ve Kandilli köyleri ilçenin ekim. alanlarının hemen hemen % 50 sine sahiptirler (2625 dekar). Zaten bu yerleşmelerin tarım toprakları içinde şekerpancarına ayrılan alan % 16 dan fazladır (Kovalıca % 28, Kandilli % 17).

Bozüyük ilçesinde, Yırce dağına doğru şekerpancarı ekim alanları alan ve önemini yitirmeye başlar ki, 1200 m. den daha yüksekte kalan köylerde şekerpancarı ekimine rastlanmaz. Eğim değerlerinin çoğu

BİLECİK İLİ İDARİ BÖLÜNÜŞ HARİTASI

verde % 20 yi aştığı, aynı zamanda da gür bir orman örtüsünün bulunduğu bu sahada, zaten tarım alanları çok sınırlıdır.

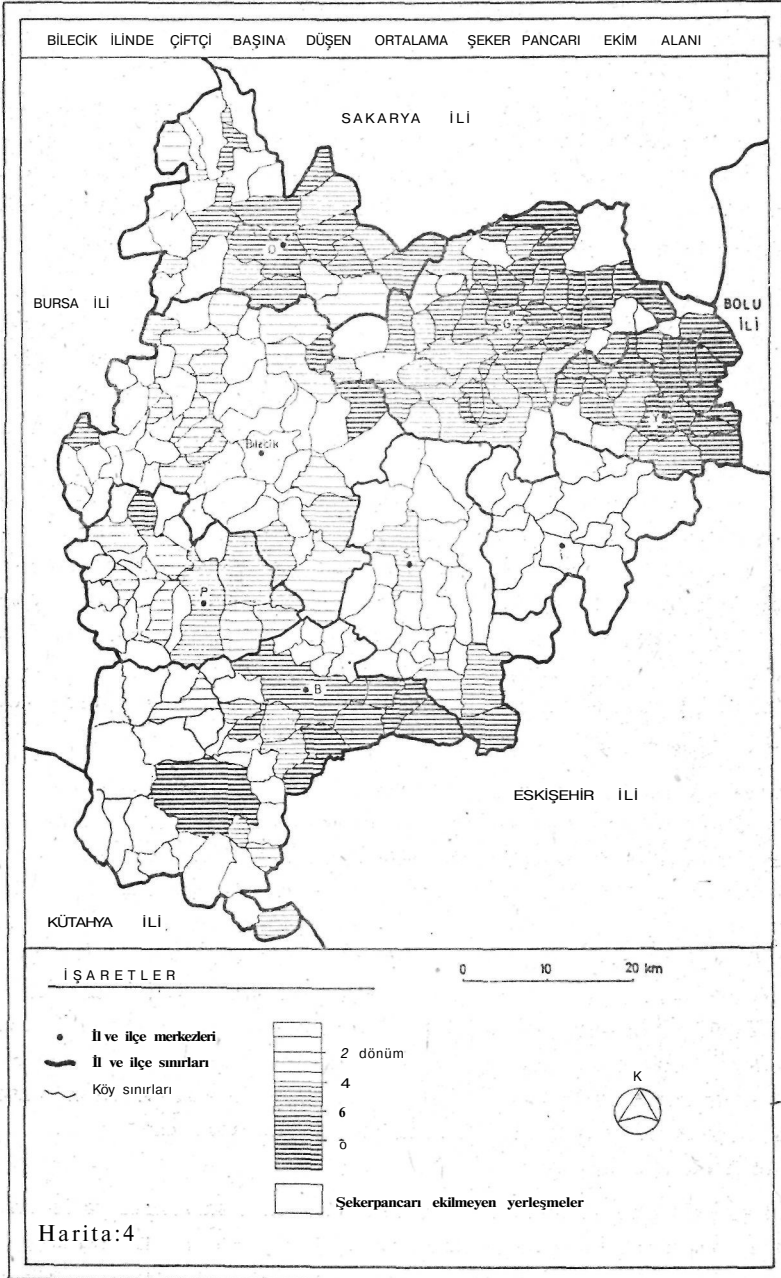
Osmaneli ilçesindeki 17 yerleşim biriminde 4287 dekarlık aına ekimi yapılan şekerpancarı, daha çok Sakarya, Göksu ve Göynük çayı vadi tabanlarında yoğunluk kazanır. Buralardaki yerleşmelerde tarım alanları içinde şekerpancarı alanlarının oranı % 4-8- arasında değişir. İlçenin Bilecik platosu kuzeyindeki ve Samanlı dağları güney eteklerindeki kısımlarında bu ürünün alanı daralır.

Pazaryeri ilçesinde Pazaryeri havzası tabanı ile Karasu vadi-sindeki yerleşmelerde görülen şekerpancarı, genel tarım alanları içinde % 4 den daha düşük paya sahiptir. Aynı durum Merkez ilçe ve Söğüt ilçesi için de geçerlidir. Merkez ilçede Karasu ve Söğüt deresi vadilerinde şekerpancarının önemi biraz artar. Söğüt ilçesi ise, Bilecik ilinin en az ekim yapılan idarî ünitesidir ve sadece 4 yerleşmesinde bu tarım türü yürütülmektedir. Bu ilçede Sakarya nehri kenarında yeralan yerleşmelerde çok uygun şartlar bulunmasına karşın pancar ekilmez. Bu bölümde yaşayan halkın eskiden beri sürdürdüğü sebze ve meyve tarımı ve çift ürün alma eğilimi, yoğun bir çalışma temposu gerektiren şekerpancarının ekimine engel olmaktadır. Aynı özellikteki İnhisar İlçesindeyse bu ürüne hiç rastlanmaz.

Bilecik ilinde çiftçi ailelerine isabet eden ortalama şekerpancarı ekim alanı miktarlarına bakıldığında, Gölpazarı ve Yenipazar ilçeleri ile Bozüyük şehri yakın çevresindeki yerleşmelerde bu miktarın 8 dönümün üzerine çıktığı, Osmaneli ilçesinde 4-8 dönüm arasında değerler belirlendiği, Merkez ilçe ile Pazaryeri ilçelerinde ise çiftçi başına düşen şekerpancarı alanının 4 dönümden daha az olduğu görülür (Harita: 4). Bu manzaranın anlamı, Gölpazarı, Yenipazar, Bozüyük ilçeleri ile Osmaneli ilçesinin bazı yerleşmelerinde çiftçi aileleri için şekerpancarının önem taşıdığıdır. Özellikle Bozüyük ilçesinde, çiftçi ailelerinin % 78'inin ortalama işletme büyüklüklerinin 50 dönümün altında olduğu gözönüne alınırsa bu önem daha iyi anlaşılır.

Şekerpancarının Bilecik ilindeki ortalama verim değerlerine bakıldığında, en yüksek verimin Osmaneli şehri çevresindeki, sulama imkânının bulunduğu yerleşmeler ile Bozüyük şehri ve doğusundaki köylerde sağlandığı izlenmektedir. Oysa ekim alanı bakımından geniş alanlar kaplayan Gölpazarı ve Yenipazar ilçelerinde verim, özellikle plato alanlarında çok yerde 2 ton / dekar değerinin altındadır. Merkez ilçedeyse Karasu ve Söğüt deresi kenarındaki köyler ile Bilecik plato-

-12-

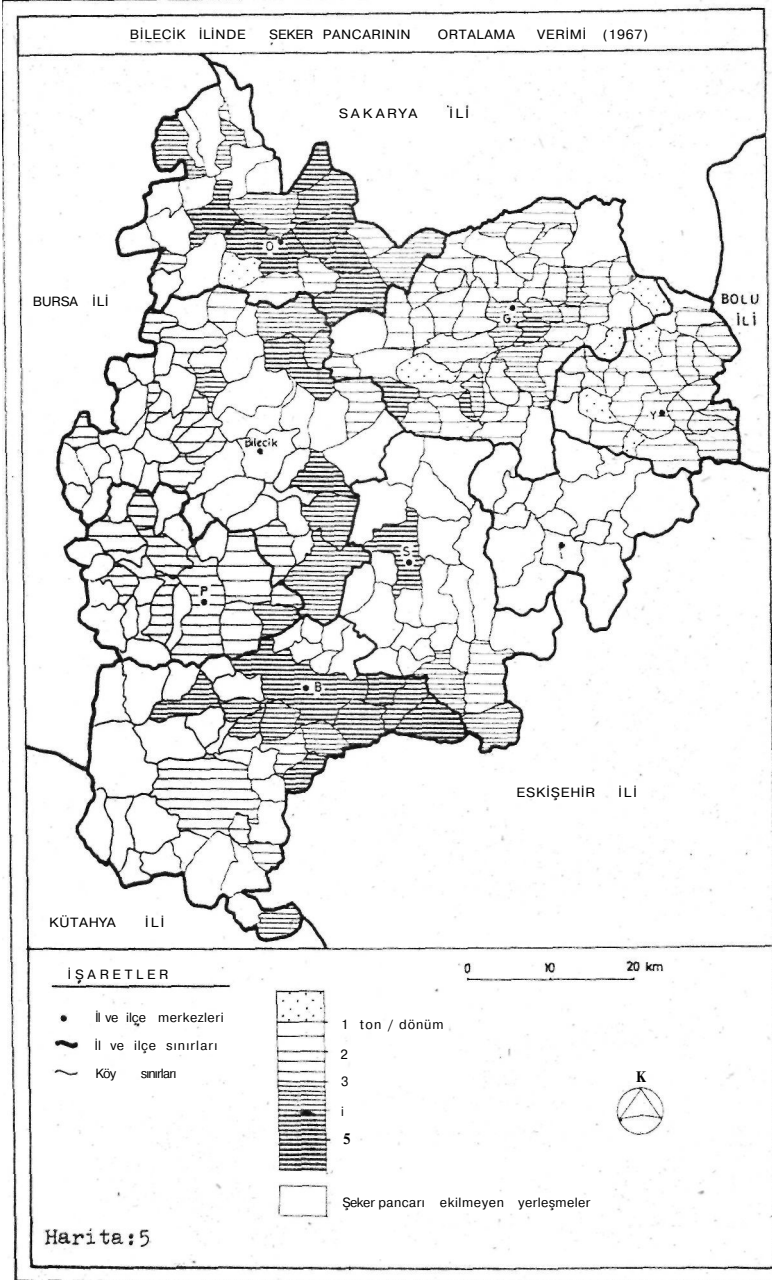

sundaki şekerpancarı eken köyler verim yönünden zıtlık oluştururlar. Akarsuların alüvyal vadi tabanlarında dekara 3 tonun üzerine çıkmakta, genelde Jura kalkerlerinden meydana gelen plato sahasında, kalkerin geçirgenlik özelliği ve yeterince sulama suyu bulunmayışı nedeniyle verim 2 ton/dekar değerinin altına inmektedir (Harita: 5). Şistlerin üzerinde oluşmuş killi toprakların yaygın olduğu Pazaryeri Havzası'nda ise bu faktör şekerpancarının gelişimini olumsuz yönde etkilemekte ve verim Karasu vadisindeki Karaköy dışında tüm yerleşmelerde dekara 3 tondan daha az olmaktadır.

Ekim alanlarının genişliğine bağlı olarak Gölpazarı en çok üretim yapan ilçedir ve 33032 ton şekerpancarı üretilmektedir. Verim değerlerinin düşük olmasına rağmen çiftçi ailesi başına düşen üretim, birkaç yerleşme dışında genelde 8 ila 16 ton arasında değişmektedir ki, bu değerler bile, Gölpazarı ilçesinde çok yaygın olan buğdaydan sağlanan gelirin 8-10 katı gelir temin etmeye yeterlidir. Bundan dolayıdır ki, 1688 çiftçi ailesi için şekerpancarı büyük önem taşır. Sağladığı gelir, ürünün satın alınma garantisi, kendinden sonra ekilen ürünlerin verimlerini % 15-20 artırması, topraktaki bitki besin maddelerinin münavebe nedeniyle dengeli tüketilmesi, hasat sonunda tarlada kalan yaprakların ve fabrikasyon artığı küsbe gibi çok kıymetli hayvan yemini çiftçiye sağlaması ve pancar şirketinin prim, şeker, tarımsal ilaç vb. imkânları üreticilere sunması ilçede şekerpancarının kısa sürede yayılmasına neden olmuştur.

İlde üretim bakımından Bozüyük ilçesi 21070 ton ile ikinci sırada yerini almıştır. 16 yerleşmede yürütülmesine karşılık bu üretim değeri oldukça yüksek sayılabilir. Çiftçi ailesine düşen ortalama şekerpancarı üretimi çoğu yerde 16 hatta 32 tonun üzerine çıkar ki, bu da sahada yaşayan şekerpancarı üreticisine iyi gelir sağlıyor demektir. Ekim alanı yönünden orta düzeyde, sayılabilecek Bozüyük, Yörükçepni ve Akpınar gibi yerleşmelerde verimliliğin etkisiyle çiftçi başına üretim yükselmiştir. Kandilli ve Kovalıca köylerinde ise ekim alanı gibi üretim de önemli miktarlara ulaşmıştır. Bu, İnönü ovasındaki iki yerleşme için şekerpancarının ayrı bir yeri vardır ve neredeyse münavebeye giren buğday-arpa gözönüne alınmazsa monokültür bir tarımın varlığından bile sözedilebilir.

Kendisine Yenipazar ilçesinin pancar ekim alanlarının yarısı kadar bir alan bulmuş olmasına rağmen Osmaneli ilçesi birim alandan elde edilen yüksek verim sayesinde 20000 tona yaklaşan üretimi gerçekleştirir. Bu ilçede Oğulpaşa, Adliye ve Balçıkhisar köyleri dışında çiftçi

başına üretim 8 tonu aşar. Ne varki uygun iklim, su, toprak ve topoğrafik koşulları yardımıyla çok çeşitli tarım olanakları olan Osmaneli ilçesinin en önemli ürünü şekerpancarı değildir. Şekerpancarı, çiftçi ailelerinin tarımsal faaliyetlerini renklendirerek Osmaneli'nin Bilecik ilinin dışarıya en az göç veren ilçesi sıfatını kazanmasına yardımcı olur.

17000 ton dolayında üretim gerçekleştiren Yenipazar ilçesinde ilçe merkezinin doğu ve kuzeydoğusundaki yerleşmelerde çiftçi başına üretim yüksektir. Ancak üretim verimden çok, çiftçi ailelerinin tarlalarına fazla miktarda şekerpancarı ekinliyle ilgilidir (Harita: 6).

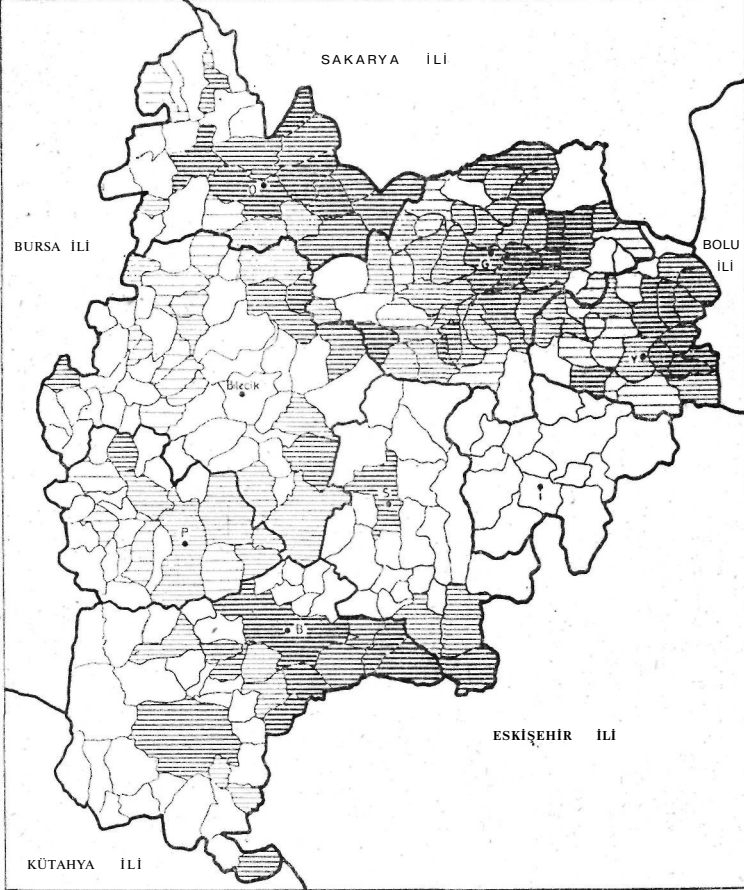
Bilecik ilinin diğer ilçelerinde şekerpancarı üretim değerleri 10000 tonun altındadır. Merkez ilçede üretilen ürünün % 73'ü verimin yüksek olduğu vadi tabanlarındaki yerleşmelerden elde edilir. Çiftçi başına üretimin genelde 8 ile 16 ton arasında değiştiği Pazaryeri ilçesinde 2575 ton ilçe merkezi ve Sündiken platosunun güney yan açlarındaki 3 köyde ekilen Söğüt ilçesindeyse 2261 ton şekerpancarı üretilmektedir.

Sonuç olarak Bilecik ili şekerpancarı tarımı için şunlar söylenebilir:

Bir kere ilde şekerpancarı tarımı her yerde ekonomik değildir. Gölpazarı, Yenipazar, Pazaryeri ve Merkez ilçenin büyük bir bölümünde şekerpancarının tarım hayatını çeşitlendirmek dışında verimli olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla buralarda, coğrafi mekâna uygun faaliyetlerinin yürütülmesi daha faydalı olacaktır. Bu sahaların ulaşım sorunları da hesaba katıldığında manzara daha da olumsuzlaşır. Gerek Eskişehir ve gerekse Adapazarı şeker fabrikalarına pancar göndermek, düşük verimin yanında, maliyeti artırıcı bir sorundur.

Buna karşılık Bozüyük ve Osmaneli ilçeleri şekerpancarı tarımı için çok elverişli koşulları bünyelerinde toplamışlardır. Dekara verimin yüksekliği, bu verimin daha da artırılabilme şansının bulunuşu Bozüyük'-ün Eskişehir'e, Osmaneli'nin Adapazarı'na yakınlığı, düzgün karayolu bağlantısı ve her iki ilçede de geçen demiryolu, sözkonusu sahaların değerini yükseltmektedir. Buralarda ve ülkenin diğer yerlerinde izlenecek iyi bir fiyat ve destekleme politikası ile verim artırılacağı gibi, çiftçinin bu tarım konusunda uzmanlaşması sağlanabilir. Bu sayede verimsiz ya da az verimli üretim alanlarından elde edilen ürün de buralardan karşılanabilir. Verim açısından az öneme sahip yerlerdeyse yöre şartlarına göre, uğraşların belirlenmesi ve buralarda yaşayanların en yüksek düzeyde geliri kazanabilecekleri alanlara yönlendirilmeleri şarttır. Bunun yolu bilimsel gerçeklerin gözardı edilmeden yapılacak bir üretim planlamasından geçmektedir. Birbiriyle ilişkili, birbirini destekleyen ve temelini coğrafi ortamdan alan bir üretim zinciri oluşturulması bir gerekliliktir. Nereden, ne kadar ürün alınacağı belli olmayan, yıla ve o yılın getirdiği subjektif fiyatlara göre değişen tarımsal veya daha geniş tutulursa ekonomik yapıyla, kalkınma çabaları çaba olmaktan öte geçemeyecektir.

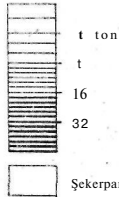
BİLECİK İLİNDE ÇİFTÇİ BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA ŞEKER PANCARI ÜRETİM MİKTARI

İŞARETLER:

0 10 20 km

- İl ve ilçe merkezleri
- İl ve ilçe sınırları
- Köy sınırları

Şekerpancari ekilmeyen yerleşmeler

Harita:6

Bilecik İli İdari Bölünüşü Harita'sına Ait Liste

Bilecik Mer. İlçe	Bozüyük İlçesi	Gölpazarı İlçesi	İnhisar İlçesi	Osmaneli İlçesi	Pazaryeri İlçe.	Söğüt İlçesi	Yenipazar İlçesi
1 Abadiye	1 Akçapınar	1 Akçakavak	1 Akçasu	1 Adliye	1 Ahmetler	1 Borcak	1 Aşağıboğaz
2 Abbaslık	2 Akpınar	2 Aktaş	2 Akköy	2 Ağlan	2 Alınca	2 Çaltı	2 Aşağıçaylı
3 Ahmetpınarı	3 Akutekke	3 Aliç	3 Akkum	3 Akçapınar	3 Arapdede	3 Dereboyu	3 Belenören
4 Alpagut	4 Alibeydüzü	4 Arıcaklar	4 Çayköy	4 Avdan	4 .Arpadere	4 Doruk	4 Belkese
5 Aşağıköy	5 Aşağıarmutlu	5 Armutcuk	5 Harmanköy	5 Balçıkhisar	5 Bahçesultan	5 Dömez	5 Caferler
6 Ayvacık	6 Bozalan	6 Baltalı	6 Hisarcık	6 Belenalan	6 Bozcaarmut	6 Dudaş	6 Çöte
7 Bahçecik	7 Camiliyayla	7 Bayat	7 Karaağaç	7 Bereket	7 Bulduk	7 Düzdağ	7 Danişment
8 Başköy	8 Cihangazi	8 Bolatlı	8 Kayabalı	8 Borcak	8 Burçalık	8 Geçitli	8 Dereköy
9 Bayırköy	9 Çamyayla	9 Büyükbelen	9 Koyunlu	9 Boyunkaya	9 Büyükelmalı	9 Gündüzbey	9 Doğubelenören
10 Bekdemir	10 Çaydere	10 Büyüksusuz	10 Muratça	10 Büyükyenice	10 Demirköy	10 Hamitabat	10 Esenköy
11 Beyce	11 Çokçapınar	11 Büyüksüremeli	11 Samrı	11 Ciciler	11 Dereköy	11 Hayriye	11 Gökçeözü
12 Cumalı	12 Darıdere	12 Çengeller	12 Tarpak	12 Çerkeşli	12 Dülgeroğlu	12 Kepen	12 Karabasanlar
13 Çakırpınar	13 Delielmacık	13 Çımışkı	13 Tozman	13 Çiftlik	13 Esemen	13 Kızılsaray	13 Katran
14 Çavuşköy	14 Dodurga	14 Çiftlik	14 Yakacık	14 Dereyürük	14 Fırınlar	14 Küre	14 Kavacık
15 Çukurören	15 Dombayçayırı	15 Çukurören		15 Düzmeşe	15 Güde	15 Oluklu	15 Kuşça
16 Deresakarı	16 Düzağaç	16 Demirhanlar		16 Fricik	16 Gümüşdere	16 Ortaca	16 Kükürt
17 Dereşemset.	17 Eceköy	17 Derecikören		17 Günören	17 Günyurdu	17 Rızapaşa	17 Nasuhlar
18 Elmabahçe	18 Erikli	18 Dereli		18 Hisarcık	18 Karadede	18 Savcıbey	18 Selim
19 Erkoca	19 Gökçeli	19 Doğançılar		19 Kazancı	19 Karaköy	19 Sıhoca	19 Sorguncukahiler
20 Gökpınar	20 Göynücek	20 Dokuz		20 Kızılöz	20 Kınık	20 Tuzaklı	20 Tohumlar
21 Gülümbe	21 Günayrık	21 Gökçeler		21 Medetli	21 Küçükelmalı	21 Yeşilyurt	21 Ulucak
22 Hasandere	22 Hamidiye	22 Göldağı		22 Oğulpaşa	22 Nazıfpaşa	22 Zemzemiye	22 Yukarıboğaz
23 İkizce	23 Kandilli	23 Gözaçanlar		23 Orhaniye	23 Sarıdayı		23 Yukarıçaylı
24 İlyasbey	24 Kapanalan	24 Hacıköy		24 Sarıyazı	24 Sarnıç		24 Yumaklı
25 İlyasca	25 Karaağaç	25 Hamidiye		25 Selçik			
26 Kapaklı	26 Karabayır	26 İncirli		26 Selimiye			
27 Karaağaç	27 Karaçayır	27 Karaağaç		27 Soğucakpınar			

28 Kavaklı	28 Ketenlik	28 Karaahmetler
29 Kayabelen	29 Kızılcapınar	29 Karacalar
30 Kendirli	30 Kızıltepe	30 Kasımlar
31 Kepirler	31 Kovalıca	31 Kavak
32 Kınık	32 Kozpınar	32 Keskin
33 Kızıldamlar	33 Kuyupınar	33 Köprücek
34 Koyunköy	34 Muratdere	34 Kurşunlu
35 Kurtköy	35 Ormangüzle	35 Kuşçaören
36 Kuyubaşı	36 Osmaniye	36 Küçüksusuz
37 Künceğiz	37 Poyra	37 Küçükyenice
38 Küplü	38 Revnak	38 Kümbet
39 Necmiye	39 Saraycık	39 Sarıhacılar
40 Okluca	40 Yeniçepni	40 Softalar
41 Ören	41 Yenidodurga	41 Söğütçük
42 Pelitözü	42 Yeniüreğil	42 Şahinler
43 Sarmaşık	43 Yeşilçukurca	43 Taşçahiler
44 Selbükü	44 Yürükçepni	44 Tongurlar
45 Selöz		45 Türkmen
46 Sütlük		46 Üyük
47 Şükranıye		47 Üzümlü
48 Taşçılar		
49 Ulupınar		
50 Vezirhan		
51 Yeniköy		